

Karadeniz'de Hoca Olmak

Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

EDİTÖR

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Trabzon Kitaplığı: 6
Geleneksel Kültür Dizisi: 2

Yayın Koordinatörü
Erdem Zekeriya İSKENDEROĞLU

Yayın Danışmanı
Emre GÜLSEVER

Karadeniz’de Hoca Olmak
Hatıralara Yansıyan Yönleriyle
Yakın Dönemde Dinî Hayat

Editör
Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Yayın Ekibi
Doç. Dr. Süleyman GÜR
Doç. Dr. Şenol SAYLAN
Doç. Dr. Eyüp ÖZTÜRK
Doç. Dr. Fatih TOPALOĞLU
Öğr. Gör. Ahmet Cevdet KARACA

Proje Asistanları
Fatma Rabia DÜZENLİ
Serpil ARSLAN
Cansel AKGÜL

Teknik Destek:
Murat DAVULCU (Yönetmen)
İdris AKYÜZ (Yönetmen Asistanı)

ISBN: 978-975-7770-65-7
TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Sertifika No: 48884

Kitap Tasarım
Salih PULCU

1. Baskı, Aralık 2023
Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür Yayınları No: 117

Baskı-Cilt
Seçil Ofset 100. Yıl Mahallesi
Massit Matbaacılar Sitesi
4. Cadde No: 77 Bağcılar İSTANBUL
Sertifika No: 44903

Trabzon Büyükşehir Belediyesi
Gülbaharhatun Mahallesi
Kahramanmaraş Caddesi No.159
Ortahisar TRABZON
Yayınevi Sertifika No: 48884

Önsöz

Karadeniz’de Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dinî Hayat başlıklı proje, 1900-2000 yılları arası geleneksel İslâmî ilimlerin tedrisine Trabzon özelinde yoğunlaşmıştır. Bu tarihsel süreçte olayların içinde yer alanlar ya da etkin isimlere yetişerek onlara talebe olanların anlatımları merkeze alınarak din eğitimi, dinî tedrisatta öne çıkan isimler, bu hocaları besleyen ilmî damarlar, şehrin bu açıdan ülkemize etki ve katkıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı’nın yıkılışını ve Türkiye Cumhuriyeti’nin de kuruluşunu görmüş; yani bir nevi geçiş kuşağı olan kimselere yetişmiş, çoğunlukla 1930-1940 sonrası dünyaya gelen büyüklerimizin birer birer aramızdan çekildiğine üzülerək şahit olmaktayız. Onların hocalarına ve kendi hayat serüvenlerine dair anlatacaklarının hem yakın dönem Trabzon hem de ülkemizin yaşadığı siyasal, sosyal, kültürel ve dinî değişimler açısından önemli olduğu düşüncesi, bu projenin hayata geçmesinde belirleyici olmuştur. Bu amaçla bir şekilde dinî gelenekle bağı bulunan veya imam-hatip liseleri, ilâhiyat fakülteleri ve Diyanet İşleri Başkanlığı gibi kurumlara katkısı olmuş bazı isimler tespit edilerek, kendileriyle görüşmeler yapılmıştır. Dönemsel bazı detayları elde etme adına, önceden bir çalışma yapılarak hocalarımıza hazırlanmış bazı sorular yönlendirilmiş olsa da, anlatımın seyri mülâkatları şekillendirmiştir. Yani teknik anlamda yarı yapılandırılmış görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

Proje ekibinin heyecanla giriştiği bu çalışmanın, onlar açısından alışılmış bir akademik faaliyet olmadığı belirtilmelidir. Dolayısıyla ortaya çıkan ürün, daha öncesinde kamera ve yayın tecrübesi bulunmayan bir ekibin mütevazı çalışması olarak görülmelidir. Sürekli video veya film kültürünün her geçen gün çitayı yükselttiği bir ortamda, hocalara dair anlatıları kayda almanın, teknik anlamda “göz dolduracak” çalışma beklentisi doğurması şaşırtıcı bir durum değildir. Ancak bu projenin odağında, ekranı dolduracak veya popüler kültürü besleyecek işlerden çok, bölgeye dair arşiv bırakma amacı yer almaktadır. Yani bu proje, her şeyden önce Trabzon hafızasına katkı sunmak, yakın döneme yönelik akademik çalışmalara veri hazırlamak ve biraz da yaşadığımız coğrafyaya karşı sorumluluğu bir nebze olsun yerine getirmek niyetiyle hayata geçirilmiştir. Uygulama esnasında aşılamaz güçlüklerle karşılaşılmasa da her şeyin beklendiği veya planlandığı gibi yürütülebildiği de söylenemez.

Her çalışma gibi önünüzdeki projenin sınırlarını da çalışmanın “konusu” ve “hedefleri” belirlemiştir. Yani kısaca: Trabzon ve çevresinde dinî hayatın öne çıkan yönleri ve etkin isimlere dair tanıklıklar. Bu hususu tespit noktasında proje ekibinin gözettiği ve tercihte bulunduğu hassasiyetlerin bir eksiklik gibi algılanması doğru olmayacaktır. Mesela ho-

calarımızın da en az bizler kadar hassas olduğu tarihsel kişiler, kurumlar ve bazı kitlesel yapıları doğrudan zan altında bırakacak veya bu anlamda tartışmaya sebebiyet verecek beyanlardan kaçınılmıştır. Bu noktada olgusal durumlara yer verilmesi tercih edilmiştir. Yani yakın dönemin düşünsel tarihi, siyasal hareketleri üzerine çalışan ve belli grupların siyasetle ilişkisi üzerine akademik anlamda yoğunlaşanların bir eksiklik gibi görebileceği kapalı noktalar, projenin kuşatıcı hedefleri ve polemiklerden sakınma anlayışının bir sonucudur. Bu durum akademik tutarlılık ve tarihsel olayları mümkün olduğu kadar müdahalesiz aktarmaya çalışma anlayışından kaynaklanmaktadır. Bu anlamda bizlerle görüşmeyi kabul eden hocalarımızın da yaptıkları konuşmalarda aynı hassasiyetleri paylaştığını gözlemlememiz bizleri fazlasıyla memnun etmiştir.

Proje kapsamında, “Karadenizli Hoca” üst vasfını taşıyan, Trabzonlu kırk hocayla görüşmeler yapılmıştır. Bu görüşmelerin bir kısmı, Trabzon Üniversitesi İlahiyat Fakültesi’nde, bir kısmı İstanbul, Ankara, Bursa ve Sakarya’daki farklı mekânlarda, bir kısmı da hocaların evlerinde gerçekleştirilmiştir. Bizleri evlerinde ağırlayan hocalarımıza ve aile fertlerine misafirperverliklerinden ötürü teşekkür ederiz. Yine bizlere mekân tahsis eden, kurumsal olarak destek olan ilâhiyat fakültelerine, resmî ve özel kuruluşlara şükranlarımızı sunarız. Ayrıca, bazı hocalarımız rahatsız olmalarına rağmen görüşme taleplerimize olumlu cevap vermişlerdir. Bu hocalarımıza hassaten teşekkür eder, her birine sıhhat ve afiyetler dileriz.

Online olarak erişime açılan bu görüşmeler pek çok farklı mekânda ve çeşitli şehirlerde oldukça yorucu bir koşuşturmayla kısa bir sürede gerçekleştirilmiştir. Özellikle resmî işler, kurumsal işleyiş ve beklenmedik bazı olaylar projenin yapılabilmesi için belirlenen sürenin büyük bir kısmından proje ekibini mahrum etmiştir. Bu da, çekimlerin yapılması, kayıtların tek tek gözden geçirilmesi, özel konulara değinen fragmanların belirlenmesi, konuşmaların dökümü, basımı gibi çalışmalarını az bir zamanda ve yoğun bir tempo içerisinde yapmayı gerekli kılmıştır. Dolayısıyla bu proje, sorumluluk olarak proje ekibini bekleyen akademik faaliyetlerin aksamadan yürütülmesiyle birlikte kısa sürecek bir sürede hazırlanmak durumunda kalmıştır. Özellikle dökümlerin kısa sürede okunmasının gerekli oluşunun yanı sıra bunların tashihi ve gerekli bazı müdahalelerin yapılmasının ayrı bir akademik yük olduğu vurgulanmalıdır. Bu anlamda bazı konuşmalara müdahalenin bizi son derece zorladığı belirtilmelidir. Bu zorluklara rağmen bazen yazı dili bazen konuşma dili bazen de ikisi arası bir vasatın öne çıktığı bir kitap teşekkür edebilmiştir. Metinler okunurken zorunlu olarak bazı cümlelere editöryal dokunuşların yapıldığı, ihtiyaç durumunda anlamı bozmayan takdim ve tehirlerle başvurulduğu, tekrarların ve konuşma dilinin bir sonucu olan bazı belirsizliklerin çıkarıldığının göz önünde tutulması beklentimizdir.

Görüşmelerde hocalara; kendi aile fertleri, aile çevresinin ilme ilgisi, çocukluk dönemleri, tahsilleri, hocaları ve yürüttükleri faaliyetlere dair sorular yöneltilmiştir. Onlar da zihinlerinde yer tuttuğu kadar ve bazen de bizim ısrarlı sorularımıza tahammül ederek

hatıralarındakileri aktarmışlardır. Aslında her birinin anlatımından; son bir asrın Trabzon'u, dinî ilimler sahasında önemli isimler ve yeni kurumsal dinî müesseselerin hangi vasatta kurulduğu ve yol aldığına dair bir tablo ortaya çıkmıştır. Bir hocayı ya da tarihsel bir olayı anlatırken her biri kendi veçhesinden baktığı ve bir detaya yoğunlaştığı için bütünün parçaları birleşmiş oldu. Meraklıları adına, yeni açılan imam-hatip liseleri-ilâhiyat fakülteleriyle medreselerin farkları veya benzeştiği hususlara dair ipuçları belirginleşmiş oldu. İlim adamı yetiştiren evler, ilmiye sınıfına mensup aileler, bazı köylerin "karizmatik" kişileri sayesinde bir merkez hâline gelişi, Trabzon'un 1950 sonrası yeni çehresi ve daha gencecik olan imam-hatip liselerinin inşasının hangi şartlarda gerçekleştiği gibi pek çok detay hocalarımızın konuşmalarının satır aralarında ilgililerini beklemektedir. Kısacası bu çalışma, kırk hocanın anlatımından oluşan mütevazı bir arşiv çalışmasıdır. Ayrıca mülâkatların tümünün kayda alınması ve bunların yayımlanması, ilerleyen yıllarda anlatıları daha da anlamlı hâle getirecek, Karadeniz ve Trabzon hafızasının canlı kalmasını sağlayacaktır.

Projenin ifade ettiği anlam, konusu, çıktıkları ve hedeflerinin anlatıldığı bir bölüm ve mülâkatların dökümünden oluşan bu kitap, projeyi kalıcı hâle getirecek unsurlardan birisidir. Özellikle değerlendirmelerin yer aldığı giriş bölümünde, bazı tespitler ve bağlantılarla mülâkatlar için hazırlayıcı bilgilere yer verilmiştir. Projenin akademik değerlendirme kısmı olarak da görülebilecek olan bu bölümün, akademik metinlerin yoruculuğu yerine, daha ziyade akıcı olması hedeflenmiştir. Bunda da projenin hedef kitlesi yönlendirici olmuştur. Zira bu projeye ilgili çıktılar, sadece akademik çalışma yapanları değil, yakın döneme ve Trabzon'a ilgi duyan herkesi ilgilendirmektedir. Bu bölümde, hem mülâkatlarla uyumlu olsun, hem de okurlar için mülâkatları anlamlı hâle getirsin diye genel tabloyu göstermek amacıyla temel olabilecek bazı örneklere ve isimlere yer verilmiştir.

Çalışmamız pek çok kişi ve kurumun desteğiyle gün yüzüne çıkmıştır. Öncelikle projeyi kurumsal anlamda sahiplenen Trabzon Üniversitesi İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi ve destekleyen Trabzon Büyükşehir Belediyesi'ne teşekkür ederiz. Kurumlar adına da özellikle Trabzon Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Emin Âşıkutlu ve Trabzon Büyükşehir Belediye Başkanı Murat Zorluoğlu, ayrıca en az onlar kadar kurumlar adına çalışmaları takip eden İslâmî İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü Doç. Dr. Süleyman Gür ve Trabzon Büyükşehir Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Daire Başkanı Erdem Zekeriya İskenderoğlu beylere müteşekkirimiz. Projeyi yoğun akademik çalışmaları ve çeşitli sorumluluklarına rağmen sahiplenip yürütücülüğünü yapan Doç. Dr. Selim Demirci ve araştırmacı olarak sahada çalışan Doç. Dr. Eyüp Öztürk, Doç. Dr. Şenol Saylan, Doç. Dr. Fatih Topaloğlu, Doç. Dr. Süleyman Gür ve Öğr. Gör. Ahmet Cevdet Karaca beyefendilerin emekleri önünüzdeki çalışmayı ortaya çıkarmıştır. Bu çalışma fakültemizden ve ihtisas kursumuzdan mezun öğrencilerimizin de yer aldığı proje olması hasebiyle de bizim için ayrı bir anlam taşımaktadır. Bundan dolayı projeye katkı sunan lisansüstü

bursiyer öğrencilerimiz Fatma Rabia Nur Düzenli, Serpil Arslan ve Cansel Akgül'e müteşekkirimiz. Projemizin teknik sorumluluğunu üstlenen yönetmenimiz Murat Davulcu ve asistanı İdris Akyüz beylere de özverili çalışmalarını için teşekkür ediyoruz. Metinlerin dökümünde bazı bölümlere göz atarak bizlerle fikirlerini paylaşan sayın Mustafa Çil, Murat Ustakurt, Abdulkerim Malkoç, Mahmut Ayyıldız, Murat Arif Güney, Nur Kübra Demirci, Ayşegül Balık, Sema Berber, Merve Vildan Ata ve Semih Aras'a da teşekkür borçluyuz.

Hassaten bizlerle görüşmeyi kabul eden, evlerinde, köylerinde, çalıştıkları kurumlarda bizleri ağırlayan hocalarımıza şükranlarımızı sunuyoruz. Son olarak "Trabzon'u hocalarla anılan bir şehir" hâline getiren tüm büyüklerimizi de hayırla yâd etmek istiyoruz. Zira arkalarında; şahsiyetli duruşlarıyla, dinmek bilmeyen gayretleriyle, bereketi günümüze kadar ulaşan talebeleriyle ve eserleriyle kendilerinden bahsedilecek temiz bir hayat bıraktılar. Ahirete irtihal etmiş olanlara rahmet, hayatta olanlara da sıhhat ve afiyet diliyoruz.

Trabzon 2023

Doç. Dr. Süleyman GÜR

İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi Müdürü

Doç. Dr. Selim DEMİRCİ

Proje Yürütücüsü

Halil İbrahim Şahin

Halil İbrahim Şahin, 1941 yılında Çaykara'da dünyaya geldi. Yedi yaşında iken bir din âlimi olan babasının yanında hafızlık eğitimine başladı. Daha sonra ilkokulu kendi köyünde, ortaokulu Çaykara'da tamamladı. Ortaokul yıllarında Çaykara Müftüsü Hacı Hafız Yusuf Bilgin Efendi'den kıraat ta'limi ve Arapça okuyup icâzet aldı. 1971 yılında Trabzon İmam-Hatip Lisesi'ni dışarıdan bitirdi. Aynı yıl İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne kaydoldu ve 1975 yılında birincilikle bitirdi. Yine aynı yıl Diyanet İşleri Başkanlığı Haseki Eğitim İhtisas Merkezi'nin Arapça bölümüne başladı. 1978 yılında buradan mezun olarak Millî Eğitim'de görev aldı ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmeni olarak göreve başladı. Bir süre sonra İstanbul İmam-Hatip Lisesi'ne Meslek Dersleri öğretmeni olarak atandı. Emekliye ayrıldığı 1995 yılına kadar, yurt dışında (Belçika'da) görev yaptığı dört yıl dışında adı geçen okulda görev yaptı. Emekliye ayrıldıktan sonra *Telhis*'i genişleterek Türkçemize kazandırdı. Buna ilaveten bir kısmı yayımlanmış, bir kısmı ise yayın aşamasında olan bazı eserler de telif etti.

Görüşme Süleyman Gür tarafından, Halil İbrahim Şahin hocamızın Dernekpazarı ilçesi Akköse Mahallesi'ndeki evinde gerçekleştirilmiştir.

Bugün 21 Haziran 2023 Çarşamba. Dernekpazarı ilçesi Akköse köyünde-
yiz. Trabzon Üniversitesi İslâmi İlimler Uygulama ve Araştırma Merkezi
ile Trabzon Büyükşehir Belediyesi iş birliğinde hazırlanan *Karadeniz’de
Hoca Olmak: Hatıralara Yansıyan Yönleriyle Yakın Dönemde Dini Hayat* isim-
li projenin bu bölümdeki konuğu Çaykara eski müftüsü merhum Yusuf
Bilgin Hocaefendi’den mücâz ve aynı zamanda emekli öğretmen olan şair
ve yazar Halil İbrahim Şahin hocamız. Hocamıza, görüşme talebimize
olumlu cevap verdiği ve bizleri evinde ağırladığı için çok teşekkür ediyor
ve sözü hemen kendisine vermek istiyorum.

Değerli hocam öncelikle kısaca kendinizi tanıtabilir misiniz?

Nüfus kayıtlarına göre 1946 yılında doğduğum anlaşılıyor ama haddizatında doğum tarihim ger-
çekte 1941. Ailenin beş çocuğunun sonuncusu ve tek erkek çocuğuyum. İlk defa hafızlık eğitimiyle
eğitim hayatıma adım attım. Daha sonra ilkokulu tamamladım ve nihayet Kur’ân-ı Kerîm ta’lîmi
yapmak ve Arapça okumak için Çaykara’ya, o zaman Çaykara Kur’an Kursu hocası olan muhterem
hocam Hacı Hafız Yusuf Bilgin Efendi’den ta’lîm etmeye ve Arapça okumaya başvurdum. Arapça
okurken aynı zamanda ortaokula da başladım. Arapça ile ortaokulu ve ta’lîm işini üçünü birden
yürütme gayretinde bulundum. 1961 yılında Arapça’dan icâzet aldım. Ondan sonra babamın izin
vermemesi üzerine bir ara eğitimimi erteledim daha doğrusu ertelemek mecburiyetinde kaldım.
Daha sonra imkân bulunca imam-hatip lisesinin orta kısmının fark derslerini vererek mezun ol-
dum. Bu arada icâzet aldıktan sonra Of’un şu andaki adıyla Erenköy olan köyde sekiz dokuz ay
kadar Arapça hocalığı yaptım. Orada talebeler vardı. Hocalarının askere gitmesi nedeniyle ortada
kalmışlardı. Bunun üzerine hocamız (Hacı Yusuf Bilgin) onun yerine beni görevlendirdi. Bu süre
zarfında orada çalışıp faaliyetlerde bulundum. Daha sonra imam-hatip lisesi imtihanlarına girerek
hariçten Trabzon İmam-Hatip Okulu’ndan 1971 yılında mezun oldum. İstanbul Yüksek İslam Ens-
titüsü’ne kaydımı yaptırdım. 1975 yılında okul birincisi olarak buradan mezun oldum. Beş altı ay
sonra da ilk defa açılan Haseki Eğitim İhtisas Merkezi’ne başladım. 1978 yılında da orayı bitirdim.
Hayatıma dair şu anda kısaca söyleyebileceklerim bundan ibaret.

Teşekkür ediyoruz Sayın Hocam. Cumhuriyet’in ilk yılları dikkate alındığında bu yörede ilmiye sınıfına mensup olan kimseler var mıydı? Varsa bunların halkın ilmi hayatına ne gibi katkıları olmuştur? Bu konuda neler söyleyebilirsiniz?

Şimdi 1941 doğumlu olduğuma göre takdir edersiniz ki, Cumhuriyet’in ilk yıllarıyla ilgili fazla bir
bilgiye sahip değilim. Ancak nakledilen, anlatılanlardan bildiğim kadarıyla Bilaloğullarından Ha-
run Efendi diye bir zat vardı. Burada eğitim işleriyle daha ziyade o meşgul olurdu. Osmanlıca bilen,
okuyup yazmasını öğrenen kişiler onun rahle-i tedrisinden geçmiştir. Daha sonra devreye Hacı Ab-
durrahman Efendi girdi. Ayrıca Bilaloğullarından Muhammed Efendi diye bir başka zat daha vardı.
Abdurrahman Efendi’nin birlikte okuduğu arkadaşlarından biriydi. İlmiye sınıfı olarak bu köyden
bilebildiklerim bunlardır. Daha öncesinde ise Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi diye bir zat vardı. Bu
köyde çok derin izler bırakıp ahirete irtihal eden bir zat olduğunu biliyorum. Yakın talebesi olan
Hacı Abdurrahman Efendi’den ona dair birçok hikâye de dinlemiştim. İcap ederse bir iki tanesini
de anlatabilirim.

Hocam buyurunuz.

Hacı Abdurrahman Efendi ondan bahsederken kendini toparlar öyle bahsederdi. Yani vefat ettikten sonra bile ona karşı olan saygısı ve sevgisi hiç azalmadan her fırsatta ondan bahsederdi ve ne öğrendiyse ondan öğrendiğini söylerdi. Mesela ona dair bir hadise anlatır. Bu, Osmanlı geleneğinde ilmiye verilen değeri ifade etme bakımından çok ilginçtir. Buradan, bu köyden, bitişiğimizde bulunan Bölümlü köyüne, o zamanki adıyla Zisino köyüne gitmişler. Bir icâzet merasimine katılmışlar. İcâzet merasiminin bitmesinden sonra Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi cemaatiyle beraber oradan ayrılmış. Abdurrahman Efendi'nin söylediğini anlatıyorum. Ayrılmış oradan diyor. Ben de genç bir öğrenciyim. Oralarda biraz daha dolaştım, diyor. Sonra ben de ayrılacağı zaman oranın meşhur hocalarından ve aynı zamanda meşayih-i kiramdan Kalomerzâde (Ġaniömerzâde) Mahmud Efendi'yle vedalaşmak üzere görüşmeye gittim. Tam kendisiyle vedalaşacağım sırada birisi geldi. Mahmud Efendi'den bir fetva sordu. Mahmud Efendi, "Söylediğinin cevabını benden hemen istiyor musun? Yoksa bir iki saat sonra cevap versem olur mu?" diye sonru. Soruyu soran adam, "Madem bakacaksınız bakın, hazırlayın da ondan sonra ben cevabı sizden alırım, öğrenirim" dedi. "Hayır, cevap hazırda onu verecek durumda değilim" demiş Mahmud Efendi. "Niçin?" diye sormuş adam. "Gürcizâde Hacı Ahmed Efendi bu köyün sınırlarını terk etmedikten sonra benim fetva verme yetkisini kendimde görmediğim için fetva vermiyorum. Köyün sınırlarını terk etsin ki ona saygısızlık olmasın" diye cevap verdi Mahmud Efendi. İlmine bu derece hürmeti saygısı vardı.

Bize biraz da kendi aile büyüklerinizden, annenizden, babanızdan yahut da yukarıya doğru dedelerinizden bahsedebilir misiniz? Özellikle ilimle meşgul olanlardan ve onların tahsillerini kimlerden aldıklarından, nerelerde yaptıklarından bahsetmeniz mümkün mü?

Bizim aile büyüklerimizden ilimle iştigal eden kimsenin ismine rastlamadım. Yalnız dedemin babası Hacı Yusuf o dönemde nasıl yaptı ise hacca gitti geldi. Şimdi bizim aile İbrahim oğlu Yusuf, Yusuf oğlu İbrahim, İbrahim oğlu Yusuf, bu şekilde altı kuşak gelmiştir babama kadar. Babamın tek oğlu olarak ben de İbrahim ismini aldım. Benden sonra maalesef bu düzen bozuldu. Ailemizde bir tek babam nispeten ilimle meşgul oldu ve o da Hacı Abdurrahman Efendi'den okudu. Ondan hafızlık yaptı, hafızlığını dinletti. Ondan sonra da kendi imkânlarıyla ve deha derecesindeki zekâsı sayesinde fazla bir hoca görmeden, tedris faaliyetinde bulunmadan, hocalara muhatap olmadan ilmini arttırdı. Öyle ki, ben o kadar okumama rağmen zaman zaman bazı konularda kendisine cevap veremez durumda aciz kalırdım.

Peki hocam biraz da kendi tahsilinizden bahsedebilir misiniz? İlk tahsilinizi, temel dinî bilgilerinizi, Kur'an eğitiminizi ilk olarak nerede ve kimlerden aldınız? Hocalarınızın ve onların hocalarının tahsil durumuna dair malumat verebilir misiniz?

Ben tahsile tesadüf sonucu başladım. Bu bizim büyük camide (Akköse köyü Merkez Camii) sıbyan okulu açılırdı kış mevsiminde. O dönemlerde Millî Eğitim okulları henüz açılmamıştı. Kışın öğrenciler kız-erkek çeşitli mahallelerde açılan sıbyan okullarında okurlardı. Mesela yukarıdaki mahallede Baki Camii dedikleri yerde de o zaman sıbyan okulu açılırdı. Bunun gibi birkaç yerde açılırdı. Ben çok küçük olduğum için altı, yedi yaşlarındayken ablamın kucağında ona refakat etmek suretiyle camiye giderdik. Burada tesadüfen dediğim o. Yani kendim okumak için camiye gitmedim. Ablamla

beraber camiye giderdim. Ablam da hocanın yanındaki sıranın başında otururdu. Gelen çocuklar ellerindeki Elif-bâ cüzlerinden Kur'an-ı Kerim'i öğrenmeye çalışırlardı. Ben de ablamın kucağında otururken onların okumasını dinlerdim. Bu sırada şimdi Rahmet-i Rahman'a kavuşmuş bir arkadaşımız geldi. Yüzüne bakarak Kur'an okuyordu. Fakat bir kelimeyi yanlış okumuştı. Hoca yanlış okuyorsun dedi ona. Bir iki kere tekrar ettiyse de doğrusunu okuyamadı. Ben kendisine doğrusunu söyledim ve şöyle okunacak dedim ona. "Hiç daha okumaya başlamamış ya. Bu çocuk galiba öğrendi" falan dedi hoca. Gerçekten de bakarak öğrenmişim. Fakat ben farkında değilim, hoca farkında değil, ablam farkında değil. Bir iki sorgu sualden geçtikten sonra okuduğum anlaşıldı. "E bu madem ki kendi kendine öğrendi, başkasının okumasını dinleyerek öğrendi, o hâlde okuyabilecek durumdadır" dediler.

O zaman bu bizim bitişikteki ev; yani amcamın evi ıssızdı. Kalomerzâde Ahmet Şerif Hocaefendi orada öğrencilere hafızlık yaptırıyordu. Beni de getirdiler ve ona teslim ettiler. Sen bu hocadan oku, dediler. Ben de o sıralar altı ya da yedi yaşlarındayım. Hoca da benim ne derece okuyabildiğimi öğrenmek için rastgele bir yer açtı. "Ya Eyyühe'l-müzzemmil" diye başlayan sûre geldi. Yani Müzzemmil sûresi. Oku bakayım şuradan, dedi. Biraz sert yapılı bir hocaefendi idi. Allah gani gani rahmet eylesin. Şimdi ben "Ya Eyyühe'l-müzzemmil"deki o şeddeleri tutarak okuyamadım. Şeddeleri biraz gevşek söyledim, müzemil gibi falan dedim. Aniden bana bir tokat patlattı, fevkalade muhteşem bir tokat. O yaştaki bir çocuğun o tokat karşısında yapacağı tek şey bayılmaktı. Ben de onu yaptım, kucağına düştüm. Bu yetmez gibi altta bir alt odası vardı. Orasını âdeta bir cezaevi olarak kullanırdı hoca. Amcamın benden dört beş yaş büyük bir tane oğlu vardı, o da hafızlık yapıyordu. Onunla bir başka arkadaş orada derslerini hazırlamadıkları için mahkûm ve mahfuzdu. Kapı kilitliydi. Dışarıdan bir ağaçla kapıyı kapatmış "içeride ders çalışın, sizin zamanınız vaktiniz geldiği zaman dinleyeceğim sizi" dedi ve beni de onların yanına getirip bıraktı. Suçum "müzzemmil" derken şeddeyi tutarak okuyamamış olmalı. Bir daha da ondan sonra oraya gitmedim. O arkadaşlar da oradan kaçtılar firar ettiler, hikâyesi uzun gider... Millet onları takibe koyuldu, tarladan aşağı doğru peşlerinden koştular, kovaladılar movaladılar ama beni takip eden olmadığı için çıktım efendi efendi geldim eve, oturdum. Bir daha da oraya gitmedim.

Oradan başladık, sonra bir başka köyden (Hamzalı köyü/Hayrat) daha sonraki bir devrede birisi getirildi. İşte Osman Gür, Hüseyin Gür Hoca vesaire onları okutan Resul Yıldız hocayı getirdiler. Ben de ondan okumaya başlamak istedim. Bilmem hangi konuda babam onlarla anlaşamadığı için ondan okumaya başlayamadım. Babam baktı olacak gibi değil. Trabzon merkeze bağlı bir köyde imam olarak görev yapıyordu. Beni de hafızlık yapmak üzere aldı oraya götürdü. Ondan hafızlığa başladım. Hafızlığa başladığım zaman ilk defa üç sayfa ham aldım ve bir ayda hatim ettim. Şimdi hiç ara vermeden her gün ders vermek suretiyle kaç sayfa ediyor şu anda hesabımı bilmiyorum, zannedersem 90 sayfa ediyor. Bir ayda ezberledim onları. Ben onları ezberlerken yanımda konuşuldu, bu çocuğa bir şey olacak, nazar degecek filan gibi şeyler söylendi. Tabii benim nazar nedir, bana ne olacak gibi şeylerden haberim yok. Ama bunlar konuşula konuşula, ha demek bir şey oluyormuş çocuklara, diye kafama yazdım. Tabii annem yanımda yok, bana babam bakıyor. Ben de çocuğum tabii birtakım hizmetlerim var. Babam onlardan bıktı usandı. Beni buraya, köyümüze getirip bıraktı. Burada bir iki hafız vardı, onlardan hafızlığımı dinletirsin, diyerekten onların yanına beni bıraktı gitti. Komşularımızdan Abdulvahap Şenocak hafızdı. Ona bundan günde şu kadar ders dinlersin diye tembih etti. Ben de hafızlığa devam ediyorum. Hani o babamın görev yaptığı köyde konuşulan bir şeyler olacak, nazar olacak, nazar degecek sözleri o zaman benim kafama yatmamıştı. Ama burada durum değişti. Çünkü oyun arkadaşlarım vardı. Onlarla oyuna dalıyorduk.

Derken ben hafızlığı ihmal etmeye başladım. Hatta ders veremez duruma geldim. Bir sayfa ham var onu da yapamıyorum. Nihayet üç dört gün aradan sonra ders vermeye gittim. Allah uzun ömür versin Abdulvahap Efendi “ya kaç gün oldu gelmedin” deyince, “efendim dedim, bir şey oldu ezberleyemiyorum, bana bir şey oldu.” Orada konuşulanlardan kopya çekiyorum yani. O dersi yanlış yanlış okudum, hemen kalktım. Çünkü oyun arkadaşlarımla sesleri geliyor sokaktan. Bir an önce bitirip de onlara katılmak için can atıyorum. Abdulvahap Efendi, “yok gidemezsin” dedi. “Yarın okuyacağın cüzün ham olan sayfasını ezberlemeden seni göndermem” dedi. Bir perdenin arkasına koydu beni. Ben de ezberlemeye başladım. Meğer o kurnazlık yaptı. Cebinden saati çıkardı ve ben ders çalışmaya başladığım zaman saat tuttu. Bilmem kaçta başladım derse. Biraz sonra dedim ki, bu sayfayı ezberledim. Bak dinlerim dedi, sonra karışmam dedi. Ben de dedim ki, dinle, ezberledim, kendime güveniyorum. Maceralı geçtiği için hâlâ olayı unutmadım. Neyse ezberlediğim yeri okudum. Hani dedi sana bir şey olmuştu. Oldu dedim. Ama yirmi yedi dakikada ezberlemişsin bu sayfayı, bu nasıl bir şey olmaktır dedi ve bir tokat da ondan yedim. Ama dünyada onun kadar haklı tokat az bulunur. Geçen seneler hatırlattım ona böyle böyle bir macera geçti aramızda diye. O özürlü dileyebilecek gibi oldu. Nasıl yaptım falan filan dedi. Yok, o tokadı takdir ediyorum. O tokat haklı bir tokattı dedim.

Daha sonra Çaykara’ya gittik. Müftü Hafız Yusuf Efendi’den okumaya başladık. O zaman müftü değildi ama daha sonra müftü oldu. Benim hayatımın değişmesinde o zatın beni okutmadaki gayreti çok etkili olmuştur. Hem de çok ama çok. Beni oraya babam alıp götürmedi mesela. Hatta okutmak da istemiyordu beni. Tek erkek evladı var ve okursa aileden kopacak gidecek düşüncesindeydi. Okumama pek sıcak bakmıyordu yani. Hafızlık yaptın yeter anlayışındaydı. Bu yüzden ben kendi başıma gittim Çaykara’ya. Hoca bir ikinci namazını kıldırdı. Camiden çıkarken dedim ki, ben senden okumaya geldim. Kimsin sen, dedi. Kendimi tanıttım. Hele gel yukarı çıkalım dedi. Kur’an kursu olarak caminin üst katı kullanılıyordu, oraya çıktık. Bana, baban yok mu senin, dedi. Var, dedim. O niye gelmedi, dedi. Bilmiyorum, dedim. Tabii biraz gizlemeye çalıştım mani olur diye. Bu zamana kadar kimseden okudun mu, dedi. *Emsile, Binâ* okudum işte o kadar dedim. Nasıl okudun anlayabildin mi onları, dedi. Pek de anlamadım, dedim. Baban gelmeden ben seni kabul edemem, dedi. Benim de böyle biraz da utangaç bir yapım var. Kabul et diye fazla direnemedim. Ama gitme, sen burada birkaç gün benim derslerime gir çık, dedi.

Ali Karaçay vardı, Çaykara’da uzun zaman müftü vekilliği yaptı. O tarihlerde onlar altı kişi *İzhâr* okuyorlardı. Ben de onların derslerine gidip takip ediyorum ama kitabım yok, bir şeyim yok. Aradan bir hafta geçtikten sonra dedi ki “kuzi” seni okutmaya karar verdim. Çok kullandığı bir kelimeydi bu. Sevdiği öğrencilerinden kim olursa olsun ona “kuzi” diye hitap ederdi. Kuzu diyecek yerde yerel şiveyle kuzi derdi. Bunun üzerine ben de, nasıl oldu da böyle bir karar verdiniz dedim. Bir haftadır dersi nasıl takip ediyorsun, diye seni gözetliyorum, dedi. Hevesin var mı yok mu bunları izledim, dedi. Meğer puan veriyormuş bana ama tabii benim haberim yok. Peki okumaya nasıl başlayacağız, dedim. Bu *İzhâr* okuyanlara seni katıyorum, onlarla beraber okuyacaksın, dedi. Ama hocam arada benim hiç okumadığım kitaplar var, *Avâmil, İzzî, Merâh* vesaireyi ben hiç okumadım dedim. Ben dedi o dersleri sana özel olarak okutacağım. Akşam namazını kıldırdıktan sonra camide evvabin namazını da kıları. Çaykara’da o zaman elektrik falan yok. Petrol lambalarından istifade ederek aydınlık sağlanırdı. Sen yukarı çıkacaksın, derdi, orada lambayı yakacaksın. Ben evvabin namazını kıldıktan sonra oraya geleceğim ve sana bu dersleri özel olarak okutacağım. Peki, dedim yani tek başıma mı olacağım. Evet tek başına olacaksın, dedi. O tarihlerde öğrenci sayısı yüzü aşkındı. Sabahtan akşama kadar onlarla meşgul oluyordu hocaefendi. Çoğu zaman derste

yorgunluktan gözleri şöyle düşüyordu. Ama o vaziyette, bir de akşamdan sonra benimle özel olarak ilgilenmeyi göze almıştı. Yaz boyu o dersleri bana özel olarak okutmak suretiyle beni diğerlerine yetiştirdi. Daha sonraki yıllarda hiç onlardan geri kalmayacak vaziyete geldik. Okuduk ve 1962 senesinde icâzet aldık.

Hocam, hocanızın ders yöntemleri nasıldı? O dönemde okuduğunuz kitapları temin etmekte güçlük çekiyor muydunuz?

Kitapları nasıl temin ediyorduk evvela ondan bahsedeyim. Okuduğumuz kitapları temin etmekte çok güçlük çekiyorduk. Bunun için çoğu kere emanet kitap kullanırdık. Daha önce molla olan, molla olarak anılan kimseler vardı. Mesela ben kitapların bir kısmını onlardan temin ettim ve daha sonra kendilerine iade ettim. Kitap bulunsa bile alacak paramız yoktu o dönemde. Bizim yaşımıza gelene kadar epey bir zaman geçti. Türkiye'nin üzerine çöken bir kâbustan, kâbus zihniyetinden epeyce zaman geçti. Bizim zamanımızda hafif hafif aralandı, ıfık göründü ama ona rağmen hâlâ daha kanunlarda bir değişiklik olmaması yüzünden biraz da gizli ve kaçak okurduk. Mesela hocamız bize tembih ederdi. Beş tane kitap okuyorsanız beş tane kitabı elinize alıp buraya gelmeyin, herkes birer kitap getirsin derdi. Burada bir kitaptan takip edin. O kaba kitapları görünce jandarma arama yapar, başımız derde girer, diye hatırlatma yapardı. Bu baskılar biraz açıldıktan sonra hafızlık yapılmaya başlandıktan sonraki dönemden bahsediyorum. Daha önce mesela benim en büyük ablam şu anda 95 yaşındadır. Bölümlü köyündeki İbrahim Okutan'ın annesi. O anlatır. Abdurrahman Efendi'nin evinin altında bodrum gibi bir yer var, yani ahır ayarında bir yer. Orada onlara bazı ilmihal bilgileri gizli olarak okutulurdu. Allah'a şükür daha sonra şartlar biraz daha iyileşti. Biz onlara nispeten daha serbest okumaya başladık.

Hocam bu anlattıklarınızdan köyünüzde ve bu yörede kız çocuklarının da o dönemlerde temel dinî bilgilerini hocalardan aldığı anlaşılıyor. Doğru mudur?

Evet, onlar da sıbyan okullarına devam ederlerdi. Kız-erkek karışık oturmazlardı ama aynı ortamda onlar da okurlardı. Güzel de bir eğitim sistemleri vardı. Sıbyan hocaları onları topluca koro halinde okuturdu. Mesela Tahiyât duasını okuyacaksınız hepsi bir ağızdan Ettehiyyâtü diye tekrar ederlerdi. Bilmeyenler de o arada duayı ezberlerdi ve bu şekilde zihinlere daha iyi yerleşirdi. Yani bana göre eğitimde güzel bir metottu o.

Hocam biraz da icâzet cemiyetleri hakkında konuşmak istiyoruz. Gerek sizin icâzet merasiminizi gerekse diğer icâzet merasimlerini göz önünde bulundurarak bir tasvirde bulunabilir misiniz?

Ben ilk icâzetlere bu köyde rastladım. Burada bir hafızlık izin duası yapıldı. İcâzet yerine izin duası tabiri kullanılırdı buralarda. Çok küçük yaşta olduğum için detayları tam olarak hatırlayamıyorum ama geniş bir katılım olurdu. Surda gedik açıldığı döneme rastlıyordu. Dolayısıyla millet çok büyük rağbet gösterdi bu cemiyetlere. Merasime dışarıdan da kadın erkek gruplar hâlinde gelinirdi. O dönemlerde bilhassa birtakım psikolojik rahatsızlıkları olan kadınlar da bu cemiyetlere iştirak ederlerdi. Bayılıp ayrılan, bağırıp çağırانlar da olurdu. Sonra Çaykara'da yapılan izin duaları tabii daha resmî ve himaye altında icra edilirdi. Himaye altında diyorum çünkü hâlâ daha böyle bir izin duasının ilçe merkezinde yapılması oldukça sakıncalı bir durum arz ederdi. Hasan Erol diye birisi

vardı. O zamanki iki siyasi partinin bir tanesinin Çaykara ilçe başkanıydı. Parti tamamen bu işlere karşı olmasına rağmen o olumlu yaklaşırdı. Sözü geçerli, nüfuz sahibi bir kişiydi. Onun himayesinde izin duası yapılırdı. Hatta bizim izin duamız 1962'de olmasına rağmen yine onun himayesinde icra edildi ve geniş katılımlı bir izin duası oldu. Dersiâmdan Çalekli Hacı Dursun Efendi cemiyete iştirak etti. Hatta onunla ilgili bir hatıram var anlatayım. Bir şubat ayıydı. Yağmur yağdı yağacak, soğuk da var. Hacı Dursun Efendi kürsüde vaaz ediyor. Birisi oradan el kaldırdı ona. Hocam dedi dua et de bu merasim boyunca yağmur yağmasın dedi. O da elini kaldırdı "İslatma bizi ya Rabbi!" dedi ve Cenâb-ı Allah hakikaten icâzetin sonuna kadar ıslatmadı bizi. Hava biraz karıştı ama yağmur yağmadı. İcâzet merasimi sona erdikten sonra yağmur yağmaya başladı ve bardaktan boşalırcasına yağdı.

Çaykara müftüsünün, yani bizim hocamızla onun hocası olan Hacı Hasan Efendi'nin köyde okuttuğu ve yetiştirdiği öğrencilerin icâzeti müşterek yapılırdı. Mesela bizim icâzet merasimimizde bizim hocaefendinin, Hacı Hasan Efendi'nin zannediyorum on beş civarında öğrencisi vardı. O izin merasimlerinde bizden bir kişi, yani icâzet alanlardan bir kişi vaaz ederdi. Onlar kalabalık oldukları için onlardan da iki kişi vaaz ederdi. Bizim izin duamızda hocaefendi bizden beni görevlendirdi. Ben de bir şeyler anlatmaya çalıştım. Onlardan da Of'a bağlı Halman köyünden Adnan Karaismailoğlu görevlendirildi. Adil Karaismailoğlu var (eski Ulaştırma Bakanı) onun akrabası olurdu. O vaaz etti. Allah rahmet eylesin iki üç sene önce vefat etti. Bir de Hacı Hasan Efendi'nin oğlu Prof. Dr. Yunus Vehbi Yavuz vaaz etti.

Hocam Çaykara'da okuduğunuz dönemlerde yahut da bu icâzet cemiyetleri sırasında sizin bizzat gördüğünüz, tanıdığımız, dinlediğiniz aklınıza gelen başka hocaefendiler var mıdır? Bunları da zikredebilir misiniz?

Mesela bizim icâzet merasimimize Trabzon'dan meşhur kurrâ-hafız Ali Haydar Efendi katıldı ve ona Kur'an okuttular. Mükemmel bir okuyuşu vardı. Allah gani gani rahmet eylesin! Çifâruxsa (Uğurlu) köyünden Mehmet Rüştü Âşıkkutlu ilim ve fazilet timsali bir kişiydi. O da mükemmel Kur'an okurdu ama Ali Haydar Efendi'nin okuyuşu daha halâvetliydi. Daha tatlı bir okuyuşu vardı.

Hocam biraz da kendisinden bir süre ders okuduğunuz köyünüzün meşhur hocası Abdurrahman Efendi'den bahsedebilir misiniz?

Abdurrahman Efendi çok gayretli bir hocaefendiydi. Devamlı okurdu ve ölünceye kadar da okumaya devam etti. Fakat okutmaya pek elverişli değildi, yapısı ona müsait değildi. Mesela babam da ondan okudu *İzhâr*'a kadar ama okuyamayacağını anlayınca bıraktı. Başlayan birkaç kişi vardı, onlar da devam edemediler. Ben de bir süre okudum fakat okuduğumu da anlamadım. Bunları daha sonra Çaykara'da tekrar ettim. Hatta okutarak tekrar ettikten sonra tam anlayabildim. Sarf ve nahiv bakımından oldukça iyi yetiştim ben. Özel gayretim ve hocamızın yönlendirmesiyle güzel mesafe aldım.

Abdurrahman Efendi'nin yörede nasıl bir etkisi vardı?

Hocaefendinin ders okutmasını bir tarafa bırakalım. Fakat halk üzerinde müthiş bir tesiri vardı. Vaazları ve mevzeleri dinlenirdi. Halkın dilinden konuşurdu ve söyledikleri tam anlaşılırdı. Hâlâ daha mesela sizin yaşınızda olanlar onu pek bilmez fakat yaşı daha büyük olanlar onun fetvalarını

birbirine anlatıp dururlar. Fetvalarıyla meşhur çok zeki bir adamdı. İnsanı verdiği cevaplarla şoke eden, artık karşı soru sormaya fırsat vermeyen bir yapısı vardı. Mesela Dernekpazarı'nda bir gün camiden çıktık. Ben koluna girdim. Oldukça yaşlıydı tabii. Ben on sekiz yirmi yaşlarında bir delikanlıyım o sıralar. Yolda yürürken birisi yanımıza geldi ve "hocam size bir şey sormak istiyorum" dedi. Buyur, dedi hocaefendi. Benim yaşlı bir annem var aynı zamanda da yatalak hasta. Namazlarını doğru dürüst kılamıyor ne yapacağız. Akli başında mı, dedi hocaefendi. Akli başında ise namaz düşmez ondan, namaz kılmak zorundadır, dedi. Ama evde yalnız kaldığı durumlarda abdest almıyor bu durumda ne yapacak, diye sordu o adam. Yanına bir kiremit getirin teyemmüm yapın, namazını kılsın, dedi hocaefendi. Adam, peki hocam annem teyemmüm almasını bilmiyorsa ne olacak, dedi. Sen eve gittiğin zaman teyemmüm almasını öğretirsin ona, diye cevap verdi. Hocam ben de bilmiyorsa, dedi adam. Bunun üzerine hocaefendi kaç yaşındasın? dedi ona. Adam 60 yaşındayım, dedi. Annen 80 yaşında 60 ile 80'i toplarsan kaç eder dedi. Adam 140 dedi. Ee siz 140 senede bir teyemmümü öğrenememişseniz ben size ne öğretebilirim, dedi. Bunun üzerine adam mahcup bir şekilde özür diledi ve öğreneceğini söyledi. Öyle enteresan bir yapısı vardı Abdurrahman Efendi'nin.

Hocam biraz da sonraki süreçteki tahsil hayatınızdan bahseder misiniz?

İmam-hatip lisesini dışarıdan imtihanlara girerek mezun olduğumu söyledim. Daha önce ismini zikrettiğim Ali Karaçay hoca hem hafızlık yapardı hem de Arapça okurdu bizim dönemimizde. Ben ortaokula giderdim Arapça okurdum. Onunla ben iki işi aynı anda yürütmeye çalışırdık. Bayburt İlahiyat Fakültesi'nde daha önce dekanlık yapan hâlâ dekan değil ama orada görevli olduğunu bildiğim Nasrullah Hacımüftüoğlu, o da bizim arkadaşlarımızdan bir tanesiydi. Biz imam-hatip okuluna onlarla beraber imtihana girerdik. Ben o tarihlerde Arsin merkezde Kocababa Camii'nin imamıyım. Onlar bana gelir misafir olurlardı. Beraber ders çalışır ve gider imtihanlara girerdik. Bu şekilde hazırlanmak suretiyle fazla bir sıkıntı çekmeden mezun olduk. Hatta o kadar ders çalışırdık ki izin verirsiniz ben bir hatıramı anlatayım. Lise matematik dersi. Ortaokula kadar okuduk ama hatta benim bir altyapım vardı ortaokula kadar okumuş olmam dolayısıyla. Arkadaşların o da yoktu fakat matematik imtihanına hazırlanıyoruz. Zannediyorum yazarının ismi Mehmet Aslan olan bir matematik kitabı vardı. Onun bir de çözümlü kitabı vardı. Ben karşılaştırmak suretiyle o çözümlü kitaptan da çalıştım. Sonra imtihana girdik. Öğretmen on tane problem çözümü sordu bize. Ben yarım saatte soruları çözdüm, kapıdan çıkarken babamın Trabzon'da iken okuttuğu öğrencilerden biri, aynı zamanda Trabzon İmam-Hatip Lisesi'nde öğretmen Abdurrahman Akyol diye bir zat vardı, o da kapıdan içeri giriyordu. Beni tanıyor tabii. Niye çıkıyorsun dedi. Dedim ki yaptım çıkıyorum. Bitirdin mi, dedi. Soruları bitirdim, dedim. Yardım etmek istiyor bana anlaşılın. Hele bir dakika dur bakayım, dedi. Geldi aldı kâğıdımı baktı ki matematik dersi. O da bir şey anladığı yok kâğıttan. Matematik öğretmenini çağırdı şu kâğıda bir bak, dedi. O da baktı. On sorunun dokuzunu doğru yapmışım ben. Onuncu soruya cevap vermemişim. O da kâğıtta yer kalmadığı için cevaplamamışım. İkinci kâğıt verelim dediler; ekme parası çıkacak kadar not aldığımızı göre, şu anda notumuz da belli olduğuna göre lüzum yok dedim. Yani o derece yoğun bir şekilde çalışırdık.

Hocam biraz da yüksek İslam enstitüsü yıllarınızdan, yine o dönemdeki talebelerin genel ahvalinden ve özellikle de sizin medrese geçmişiniz dolayısıyla talebe arasındaki yerinizden yahut da medrese okuyan talebelerin konumundan bahsedebilir misiniz?

Ben, 1971 yılında İstanbul Yüksek İslam Enstitüsü'ne girdim. Nasrullah Hacımüftüoğlu'yla beraber aynı dönemin öğrencileriyiz. Ama orada sınıflarımız ayrıydı. Biz yabancı dilimizin Fransızca olması hasebiyle A şubesindeydik. Onlar İngilizce bölümündeydi. İslam Enstitüsü'nde tanıdığım hocalardan feyiz aldım ama bildiklerime pek fazla bir şey kattığımı söyleyemem. Yani Yüksek İslam Enstitüsü'nde okumuş olmamın bana sağladığı fazla bir katkı yok. Okuduğum süre içerisinde kendi bildiklerimle, kendi yağım la kavru ldum. Ama Mehmet Sofuoğlu hocayı tanımış olmak benim için başlı başına unutulmaz bir şeydir.

Bekir Topaloğlu hocayı da öyle. Böyle birkaç tane var hatırladıkça ağlayası geliyor insanın. Bekir Topaloğlu hoca çok disiplinli bir adamdı, gece gündüz çalışırdı. Osmanlı medreselerinde yetişmiş Mahmut Bayram hoca vardı. Bir arkadaş onunla ilgili bir şey nakletti bana. Dedi ki bir gün, Mahmut Bayram hoca geldi ve kelâmla alakalı bir soru sordu bana. Ben şu problemi çözemedim, bu konuda bana yardımcı olur musun, dedi. Arkadaş da Hacı Hasan Efendi'nin damadı Orhan Hoca'dır. İstanbul'da Beşiktaş'ta Kur'an kursunda müdürlük yapıyordu. Demiş ki Mahmut Hoca'ya, "Hocam sizin yanınızda biz ne konuşabiliriz ki?" Yine de soruyu yöneltti. Ben sorduğu soruya çok yabancı kaldım dedi ama bunun cevabını Bekir Topaloğlu Hoca'dan alabiliriz demiş ona. Nasıl olacak bu demiş Bayram Hoca. Telefon edelim Bekir Topaloğlu Hoca'ya soralım dedim. Telefon et ama soru sorma kendisinden görüşme randevusu iste, sakın telefonla sorumuzun cevabını isteme ondan, saygısızlık olur dedi. Ben de telefon ettim. "Hocam okulda odanızda ne zaman bulunabilirsiniz? Hangi saatte gelsek uygun olur? Bir müşkilimiz var." dedim. Randevulaştık ve vakti geldiğinde hocanın yanına gittik. Mahmut Bayram hoca müşkilini anlattı hocaya. O sırada çay da ısmarladı bize Bekir Topaloğlu Hoca. Çayları karıştırmaya fırsat kalmadan o müşkilimizi halletti. Bayram Hoca da tatmin oldu. Bu sefer çaylarımızı içmeye başlayınca Mahmut Bayram Hoca izin iste de kalkalım gidelim diye işaret ediyor bana. Ben de biraz oturalım yani hiç olmaza çaylarımızı içelim tarzında işaret ettim ona. O ısrarla işaret ediyor, ben ısrarla çaylarımızı bitirelim, hocayı biraz daha dinleyelim istiyorum. Nihayet baktım olacak gibi değil bardaklar yarıdayken hocam bize izin verin, derslerimiz var kalkacağız, Mahmut Bayram Hoca da o kursta öğretmenlik yapıyor, dedim. Bekir Topaloğlu Hoca'dan izin aldık kalktık. Dışarı çıkınca hocaya biraz çıktım. Yani çayımızı içmeye de müsaade etmedin, dedim. Dedi ki niçin etmedim biliyor musun? Şimdi bu adam zamanını böyle boşa harcamış olsaydı bu insanların müşküllerini kim halledecekti. Ona zaman tanıyalım ki başka müşkülü olanların müşküllerini halledecek zaman kazansın, dağarcığına yeni yeni şeyler eklesin. Bu da Kalomerzâde Mahmud Efendi'nin ilme olan saygısını andırır daha sonraki dönemin saygı ifadesidir.

Hocam fakülte yıllarınızda başka sizi etkileyen, yahut sizi yönlendiren, farklı okumalar yapmanıza vesile olan hocalar var mıydı? Bunlarla ilgili neler söylersiniz.

Bekir Topaloğlu hoca ve bilhassa öğretmenliğine, hocalığına hayran olduğum Mehmet Sofuoğlu Hoca, onların yönlendirmeleri ve örnek olmaları benim için unutulmazdır. Genel anlamda bir takım çalışmalara onlar vesile olmuştur. Benim örnek aldığım kişilerdendir bunlar. Rahmetli Ali Özek Hoca da bunlardan biriydi. Arapça hocamızdı. Hatta Ali Özek Hoca'yla da son olarak dargın ayrıldık. Ben enstitünün son sınıfındayken hocayla merdivende karşılaştık. Beni bir kenara çekti ve dedi ki: "Halil İbrahim sen mezun olunca İstanbul'un dışına çıkacak mısın? Yoksa burada mı kalacaksın?" Ben de daha düşünmedim ama büyük bir ihtimalle burada kalırım niye sordunuz hocam dedim. Dedi ki, "İstanbul'un dışına çıkmamı istemiyorum da onun için." "Ne bakımdan hocam

dedim.” Dedi ki ilk fırsatta seni Arapça asistanı olarak almak istiyorum. Ben de hocam benim yaşım biraz geçti, bundan sonra asistanlık yapamam dedim. Öyle bir saygısızlıkta bulundum. Ne derece saygısızlık olduğunun farkına sonradan vardım. Hocayı darılttım. Mezun olduktan sonra da birkaç kez ziyaretine gittiysem de aramızda o eski muhabbeti hiçbir zaman bir daha elde edemedim. Bir oğlu vardı imam-hatip okulunda. Veli olarak, daha doğrusu onun durumunu takip için bazen gelirdi sorardı. Yine de soğuk davranırdı. Onu bir türlü unutmadı, hatta birkaç yerde de söyledi. Ben dedi, kendisi bana müracaat edeceği yerde ben ona müracaat ettim ve beni bir nevi reddetti dedi. Tabii kabahatimi biliyorum. İnşallah affetmiştir beni.

Hocam sizi veya eğitim sürecinizi çok etkileyen bir olay var mı? Varsa anlatabilir misiniz?

Eğitim sürecini etkileyen büyük olay birkaç tane var da en büyüğü Çaykara’da Hafız Yusuf Bilgin Efendi’nin beni öğrenciliğe kabul etmesi ve benim için ayrıca bir ders ihdas edip, en dinlenmesi gereken vakitte bana ayrıca ders vermesidir. Hocamız vefat ettikten sonra Çaykara’ya geldim. Tesadüfen orada dolaşırken dediler ki, bugün hocaefendinin vefat yıldönümüdür. Bu akşam onun için birtakım etkinliklerde bulunulacak, hatimler okunacak, dualar yapılacak, onu tanıtan konuşmalar yapılacak. Bana da hemen orada bir görev tevdi ettiler ve konuşmacılardan bir tanesi sen olacaksın, dediler. Arif Yıldırım hocamız konuşacaktı, bir görev de bana verdiler. Ben de onun bu fedakârlığını orada konuşma esnasında anlattım da ben hâlâ daha onun o fedakârlığını anlayabilmiş değilim dedim. Avukat olan oğlu da orada ben konuşurken gözyaşları arasında bu anlattığımı dinledi. Dışarı çıktıktan sonra dedi ki, sen sırrını hâlâ çözemedin ama ben sırrını sana söyleyeyim. Söyle nedir? dedim. Dedi ki, o icâzet alırken hocası Hacı Hasan Efendi kendisine şöyle bir telkinde bulundu. İlim öğretmekten, bildiğini öğretmekten katiyen uzak durmayacaksın. Bir elin kanda olsa sana sorulan, sana muhtaç olan, sana ihtiyacı olan yani ilim öğrenme babında ihtiyacı olan kim olursa olsun ona elinden gelen katkıyı sağlayacaksın. O da o vasiyeti yerine getirmek için ölünceye kadar çırpındı durdu dedi. Onu da o zaman öğrenmiş olduk.

Hocam İslam Enstitüsü’nden sonraki süreçte sizi çok etkileyen hocalarınız var mı? Varsa onlardan bahsedebilir misiniz?

Var tabii. Yüksek İslam Enstitüsü’nü bitirdiğimiz yıl Haseki Eğitim İhtisas Merkezi’nin aynı zamanda açıldığı yılı. Oraya gidip gitmeme konusunda Bekir Topaloğlu hocamıza danıştık. İki arkadaş yanına gittik. Ben ve Prof. Dr. Yakup Çiçek. Beraber gittik dedik ki, böyle böyle bir kurs açılıyor sizin bu kurstan haberiniz var mı? Mahiyeti nedir? Dedi ki orada okutulacak olan kitapları biz tespit ettik, planını programını biz hazırladık Tayyar Altıkulaç Bey’le, Diyanet İşleri Başkanı’ydı o zaman. Eğitimi oldukları için onlardan yardım istemiş. Biz hazırladık haberim var dedi. Peki oraya girmemizi tavsiye eder misiniz, dedik. Bana dedi ki, sen mutlaka girmelisin. Yakup Hoca’ya sen girsene de olur girmesene de olur, dedi. Benim daha önce bir Arapça geçmişim olmasından kaynaklanan ve din görevliliği vazifesini sürdüreceğimden dolayı bir ayırım yapmış oldu. Daha sonra Yakup Hoca beni geçti. Efendim, oraya başladık Yakup Hoca’yla beraber. Oradaki hocalarımızdan Halil Gönenç Hoca Şâfiî ulemasından. O zaman Şanlurfa müftüsüydü kendisi. Tayyar Altıkulaç onu müftülük görevinden aldı ve orada görevlendirdi.

Ali Yakup Cenkçiler diye bir hocaefendi vardı. Balkanlardan geldi. Yugoslavya muhacirlerinden, çoluk çocuğu olmayan birisiydi. Hatta oradaki rejimden de kaçtığı söylenirdi. Mükemmel bir hocaydı

o. Osmanlı medrese usulünün Yugoslavya'daki medreselerinde yetişmiş bir zattı. Tabii Mehmet Savaş hocayı da unutmak mümkün değil. Emin Saraç Hoca bir başka hocamızdı. Bu hocalar arasından beni en çok etkileyen Halil Gönenç hocaydı. Şâfiî mezhebinde olmasına rağmen, mezhep farkımız olmasına rağmen toleransıyla, hoşgörüsüyle beni âdeta büyüledi. Mesela bir gün fıkıh dersi esnasında ellerin nasıl bağlanması gerektiği konusunu işliyoruz. İşte Hanefî mezhebinde göbek altında eller bağlanır, Şâfiî mezhebinde de bu sol memenin altında biraz yukarıda şu şekilde ellerin bağlanması gerektiğini söyledi. Onlardaki sünnet anlayışına göre böyle olması gerektiğini ifade etti. Yanımda da gene Şâfiî mezhebinden Urfa vaizi bir arkadaş var, onunla oturuyoruz o gün. Ona takılmak için dedim ki, Şâfiîler olarak bu hiç yakışık almadı şunu bir daha gözden geçirsiniz dedim. Yani hanımların el bağlama şeklini andırır bir el bağlama şekliniz var. O da hemen el kaldırdı. Hocam dedi, bak Halil İbrahim ne söylüyor, dedi. Ne söylüyor, dedi hoca. Ben ona susmus deyinceye kadar söyleyeceğini zaten söyledi. Şâfiîler olarak bu hükmü bir daha gözden geçirin diyor, dedi. Şöyle bir durdu. Halil Hoca dedi ki, doğru söylüyor zaten ben Şâfiî değilim Şah-nefiyim dedi. Yani Şâfiî Hanefî karışımı.

Hocam ne zaman emekli oldunuz? Emekli olduktan sonra genellikle nelerle meşgul oluyorsunuz?

Emekli olduktan sonra bazı çalışmalar yaptım kendi çapımda. Evvela istek üzerine *Telhis* kitabını tercüme ettim, *Kur'an'da Edebiyat* adı altında yayınlandı. Bu süreçte birtakım üzüntülü durumlarla karşılaştım. Bunlar azmimi kırdı, yaşadığımız o talihsizlik gayretimi dumura uğrattı. Bu önümüzdeki evrak onların müsveddeleridir. Pandemi döneminde de şiire merak sardım. Kısa sûrelerin ve Kur'an'daki kendime göre seçme ayetlerin, sûrelerin şiirsel tercümesini yapmaya çalıştım. Doğru mu yaptım yanlış mı yaptım ona hâlen daha karar vermiş değilim. Basılan bir iki kitap daha var. Mesela *Nur Sûresinin Işığında İslâmî Hayat* diye Nur sûresinin tefsirini hazırladım. Buna ihtiyaç duymamın sebebi şu oldu: Nur sûresi malum olduğu üzere “enzelnaha” ve “fereznaha” şeklinde başlıyor ve devam ediyor. Yani biz bu sûreyi indirdik ve bu sûrede yer alan ahkamı farz kıldık diye buyuruluyor. Hiçbir sûrenin başında böyle bir ifade yok. Bu başörtüsü meselesi gündemdedi. Başörtüsünün Kur'an'da olmadığını iddia edenler vardı. Oysa o iddialara karşılık sûre nâzil olurken cevabını kendisi vermiş, siz öyle diyorsunuz ama örtünme ayetlerinin yer aldığı Nur sûresi “ve fereznaha” diye buyuruyor. Bu durum dikkatimi çektiği için üzerinde çalışmaya başladım. Şu an elimde baskısı yok, öyle bir basıldı dağıtıldı tükendi herhâlde zannediyorum. *Kur'an'daki Edebiyat* diye çevirdiğimiz *Telhis* kitabı hâlen satılıyor. Bilhassa bu Arapça ders okutulan kişiler tarafından alınıyor satılıyor. Benim onunla bir ilgim kalmadı. Tercüme yapılmış olmama rağmen arkadaş kendine mâl etti, bir şeyler yaptı; öyle üzerinde fazla konuşmak da istemiyorum.

Hocam öğrencilerle diyalogunuz nasıldı? Öğrencilerle ilgili anlatabileceğiniz bazı anılarınız var mıdır?

Öğrencilerle diyalogum çok iyiydi. Fakat sınıfta da en çok çekindikleri öğretmenleri ben olurum genellikle. Ona rağmen kendilerine sorulunca en çok sevdikleri öğretmen de bendim. Bir bayan edebiyat öğretmeni vardı. Bir gün bana dedi ki, imam-hatip son sınıf okuyan öğrencilere bir kompozisyon ödevi verdim. En çok çekindiğiniz öğretmeniniz hangisidir, diye. Benim ismimi yazmışlar. Peki niçin çekiniyorsunuz sorusuna da demişler ki, ders esnasında ciddiyeti bozmadan sonuna kadar bizi dinletmeye mecbur bırakıyor, dinlemek zorunda hissediyoruz kendimizi. Onun için fa-

lan demişler. Peki bu kadar disiplin uyguladığına göre herhâlde onu sevmiyorsunuz, demiş. Hayır, en çok sevdiğimiz öğretmenimiz de odur demişler. Öğretmen hanım da bunu nasıl temin ettiniz hocam, dedi. Ben de kendiliğinden oluşan bir şey dedim. Mesela öğretmenler hasta olunca öğrenciler genellikle bundan memnun kalırlar. Ben hasta olurudum, öğrenciler birkaç kişi toplanır ziyaretime gelirlerdi. Öğrencilerle diyalogumuz çok iyiydi. Zaman zaman kendileriyle şakalaşır, zaman zaman ciddi olurduk. Hatta bir gün bir tanesi sınıfta bana sordu. Dedi ki, nikâhta küfüv diye bir şey var. Bu ne demektir. Ben de bu denklik demektir, dedim. Ondan sonra izah edeceğim ama bir misal vererek anlatırsam daha güzel anlaşılır diye düşündüm. Dedim ki, mesela ben şimdi bekâr olsam evlenmeye kalkışsam, Vehbi Koç'un da bir kızı olsa ben ona teklif götürsem, bu uygun olur mu? Tabii cevap gelmedi. Bir tanesi var kapının hemen yanında oturur. Parmak kaldırdı. Hocam katiyen uygun olmaz, dedi. Şu anda Doğu Beyazıt müftüsüdür kendisi, İbrahim Yiğit diye bir arkadaşı. Olmaz dedi. Ben de ne bakımdan olmaz dedim. O dedi ki, onun kızı Lada arabasına binmez de onun için dedi. Benim o zaman Lada marka bir arabam vardı. Tamam dedim, başka bir şey söylemiyorum küfüv meselesi anlaşılmalıdır herhâlde. Öyle şakalaşırdık ara sıra.

Hocam meslek hayatınızda karşılaştığınız en ilginç olay nedir?

Haseki İhtisas Eğitim Merkezi'ni bitirdikten sonra bize görev vermeye kalkıştı Tayyar Altıkulaç Hoca. Durumumuza göre bir görev verecek, ya vaizlik ya müftülük. Ben Halil Gönenç Hoca'nın yönlendirmesiyle vaizliği tercih ediyordum. Kendisi müftüydü ama müftülükten hoşlanmazdı. Ben vaizliği tercih edince o zaman seni Kastamonu Nasrullah Cami'ne tayin etmek istiyorum, dedi bana. Niye dedim. Kastamonu benim vilayetim de o bakımdan, dedi. Ben de buraya bir Kastamonulu verirsiniz hocam dedim, şakalaştık orayı kabul etmedik. Daha sonra Çamlıhemşin Müftülüğü'ne dedi, kabul etmedik ve nihayet ismini söylemeyeyim çünkü duyulursa ayıp kaçar İstanbul'a çok yakın sonu köy ile biten bir ilçeye müftü olarak tayin edilmem konusunda anlaştık onunla. O arada bir arkadaşına dedim ki ben tanımıyorum burayı, gidelim de gelecekte müftü olacağımız yerdeki halkı bir tanıyalım, bir hasbihâlde bulunalım. Arkadaşla gittik oraya, bir namaz vaktine denk gelmişti. Namazı kıldık, camiden çıkınca caminin hemen bitişiğinde bir çay evi var, çay içmek için girdik. İçerde birkaç kişi vardı. Yaşlı bir amcanın yanına oturduk. Hoşbeşten sonra nereden geliyorsunuz, dedi. İstanbul'dan geliyoruz dedik. Ne iş yaparsınız? Böyle geziyoruz dolaşıyoruz, dedik ama buranın yabancısıyız. Buranın halkı nasıldır, dedik. Allah mı konuştu yoksa keramet sahibi bir kişi miydi, bilmiyorum. Dedi ki, buranın halkı çok misafirperverdir, o kadar ki, bir hikâye var, onu anlatayım daha iyi anlarsınız. Buyurun dedik. Vaktiyle, dedi, buraya birisi müftü tayin olmuş. Şimdi müftü geldi, cemaat ona sahip çıktı. Hemen şu mahalle arasında buna bir ev tuttular, dedi. Eşyası daha alınmamış, içerisine bir yatak atılmış; müftü orada yatıp kalkıyor. Bu arada onun komşuları da hoş geldin ziyaretine gidiyorlar. Fakat giden herkes koltuğunun altında gazeteye sarılmış bir şişeye gidiyor. Ayrılırken de o şişeleri odanın bir köşesine bırakıyorlar. Millet dağıldıktan sonra müftü efendi alıyormuş şişeleri kokluyormuş bir şey anlamıyormuş. Kırmızı bir sıvı var şişelerin içinde. Allah Allah bu nedir diye şüphe içindeyken birisi daha gelmiş ama tek gelmiş bu defa. Müftü efendi hoş geldiniz, safalar getirdiniz ilçemize. Hoş beşten sonra o da kalkıp giderken bir şişe bırakıverdi oraya. Müftü de burada bir sürü şişe oldu nedir bunlar deyince, hediye getirdik size, dedi adam. Ama ne var bu şişelerde deyince, şarap demiş. Yahu ben buraya müftü olarak geldim müftüye nasıl şarap getirirsiniz deyince, ne fark eder ki, bizim burada en muteber hediyemiz şaraptır, demiş. Sonra biz oradan döndük. Mezuniyet merasimi tertip ediliyor. Ben mezuniyet diplomamı Sabahattin Zaim Hoca'nın elinden aldım. O arada Tayyar Altıkulaç da orada.

Onun yanından ayrılırken dedim ki, hocam ben o dediğimiz yere gitmiyorum, haberiniz olsun. Niçin dedi. Dedim ki, orası bilmem ne köy değil de, şarap köyüdür. Ne demek o dedi. Sonra anlatırım, dedim. Sonra anlattım ona. Efendim böyle böyle bir durumla karşılaştık, dedim. Dedi ki, haklısın. Sonra Ankara'ya gelirsün uygun bir yer buluruz sana, dedi. Ama nasip olmadı. Millî Eğitim'e verildi muvafakatımız ve görevi orada tamamladık.

Hocam son olarak neler söylemek istersiniz?

Ve'l-hamdülillahi rabbil alemin.